

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

РАДУЛ СЕРГІЙ ГРИГОРОВИЧ

УДК: 37.015.311

**ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник : кандидат педагогічних наук, доцент
Кравцов Віталій Олександрович,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
та психології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Цокур Ольга Степанівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
завідувач кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Михайліченко Микола Васильович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
доцент кафедри управління,
інформаційно-аналітичної діяльності
та євроінтеграції.

Захист відбудеться “23” квітня 2014 р. об 13⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 74.053.01 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2).

Автореферат розіслано “21” березня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. М. Коляда

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах інтеграції України у світовий освітній простір та стрімкого зростання міжнародних контактів нагальною є потреба подолання не тільки мовних, а й культурно-ментальних перешкод між представниками різних культур. Водночас сучасні тенденції розвитку суспільства висувають нові вимоги і до професійної підготовки фахівців з іноземної мови. Майбутній учитель іноземної мови має оволодіти вмінням бути посередником між власною та іншомовною культурою, визначати причини порушень міжкультурної комунікації, ефективно усувати непорозуміння та конфліктні ситуації, зумовлені міжкультурними відмінностями. У Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти та в Національній доктрині розвитку української освіти на період до 2021 року наголошується, що в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України у міжнародний освітній простір, сучасний ринок праці вимагає компетентних громадян, здатних самостійно застосовувати знання у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях. Тому розв'язання проблеми формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови нині набуло особливої актуальності.

Міжкультурна компетентність як науково-педагогічна проблема була предметом дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних учених. Поняття «міжкультурна компетентність» більшість науковців використовують у професійному та соціокультурному аспектах (В. Баркасі, О. Бирюк, Н. Білоцерковська, Д. Годлевська, Д. Іщенко, В. Калінін, С. Шехавцова та ін.). Дослідження, присвячені аналізу міжкультурної компетентності, ґрунтуються на положеннях компетентнісного підходу (Н. Бібік, В. Давидов, Е. Зеєр, І. Зимня, О. Коберник, В. Кравцов, В. Краєвський, І. Лернер, М. Михайліченко, О. Овчарук, Д. Пащенко, Н. Побірченко, О. Пометун, Д. Равен, О. Савченко, Л. Хоружа, В. Хутмахер, А. Хуторський, О. Цокур), теорії діалогу культур (М. Бахтін, В. Біблер), теорії міжкультурної комунікації (М. Люстиг, Дж. Коестер, В. Хоуел, Г. Бейтсон, І. Ключанов, В. Сафонова, С. Тер-Мінасова), а також на фундаментальних положеннях теорії особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, А. Петровський та ін.). Особливості формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови досліджували Ф. Ахмедов, М. Баришніков, О. Бистрай, Ю. Варданян, Н. Гальсакова, А. Горчев, Г. Єлізарова, Т. Колодько, Т. Кускова, В. Сафонова, С. Шехавцова та ін.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що залишаються недостатньо дослідженими інші аспекти формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Актуальність нашого дослідження ми вбачаємо в тому, що його результати дають можливість більш ефективно вирішувати завдання підготовки високопрофесійного вчителя іноземної мови та сприятимуть розв'язанню ряду суперечностей, а саме:

– між суспільними вимогами до рівня міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови та реальним станом розвитку цієї професійної характеристики у процесі професійної підготовки;

– між рівнем теоретичної та практичної дослідженості проблеми формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови та потребою цілісного розв'язання цієї проблеми в теорії і методиці професійної освіти;

– між потребою розвивати міжкультурну компетентність майбутнього вчителя іноземної мови та станом науково-методичного забезпечення процесу професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Отже, недостатня наукова розробленість означеної проблеми, відсутність її системного наукового аналізу, а також необхідність розв'язання вказаних суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **«Формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження пов'язане з реалізацією основних програм розвитку вищої педагогічної освіти України та з науково-дослідною темою кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка «Організаційно-педагогічні умови соціально-професійної підготовки вчительських кадрів» (реєстраційний шифр №0104U003704). Тему дослідження затверджено на засіданні вченої ради Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 11 від 31 травня 2010 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 28 вересня 2010 року).

Мета дослідження – на основі теоретичного обґрунтування проблеми дослідження визначити та експериментально перевірити педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки.

Гіпотеза дослідження. В основу дослідження покладено припущення, що процес формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови буде ефективним у разі реалізації таких педагогічних умов: культурологічного спрямування професійної підготовки; активізації міжкультурної комунікації; міжкультурного спрямування науково-дослідної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови.

Відповідно до мети й гіпотези визначено такі **задачі дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

2. Уточнити сутність та змістові характеристики міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

3. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови ефективного формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки.

Методи дослідження. Для досягнення мети, реалізації задач і перевірки гіпотези використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: *теоретичні* – аналіз і систематизація наукових джерел із педагогіки, психології, філософії, іноземної мови; класифікація, дедукція, індукція, моделювання з метою одержання об'єктивних висновків та теоретичних узагальнень стосовно сутності і умов формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови; *емпіричні* – діагностичні (анкетування, бесіда, тестування); обсерваційні (пряме, побічне, безпосереднє й опосередковане спостереження); прогностичні (експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик, ранжування, шкалування) для одержання даних під час педагогічного експерименту; методи математичної статистики.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Результати дослідження апробувалися в навчально-виховному процесі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка та Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– *уперше* обґрунтовано педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки (культурологічного спрямування професійної підготовки; активізації міжкультурної комунікації; міжкультурного спрямування науково-дослідної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови); визначено структурні компоненти (когнітивний, культурологічний, мотиваційний), критерії (культурно-мовленнєвий, соціокультурний, професійної спрямованості), показники та схарактеризовано рівні сформованості міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови (початковий, низький, достатній; високий);

– *уточнено* сутність понять «компетенція», «компетентність», «міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови» (інтегративна характеристика особистості, що уособлює сукупність професійно важливих знань, умінь та навичок, систему мотивів і ціннісних орієнтацій, необхідних для розв'язання завдань професійної й міжкультурної діяльності та забезпечує функціональну здатність до діяльності в ситуації міжкультурної взаємодії в стилі співпраці й толерантності);

– *набули подальшого розвитку* положення про взаємозв'язок впливу навчальної, комунікативної та науково-дослідної роботи на формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки; методичні положення щодо впровадження

компетентнісного підходу у процес професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблено та апробовано методику діагностування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, яка ґрунтується на положеннях критеріально-рівневого підходу, що дає змогу практично визначити динаміку розвитку досліджуваної характеристики на різних етапах професійної підготовки; розроблено методичні поради викладачам, керівникам студентських наукових товариств, студентам із питань залучення майбутніх учителів іноземних мов до різних видів діяльності з метою розвитку їхньої міжкультурної компетентності; розроблено та впроваджено в зміст професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови спецкурс «Міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови». На основі узагальнення теоретичних положень, науково-методичної літератури та даних експериментальної роботи розроблено методичні рекомендації для студентів та викладачів щодо формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки.

Результати дослідження, висвітлені в дисертації та навчальному посібнику «Міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови», можуть використовуватися у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови та в науково-дослідній роботі у вищій школі.

Результати дослідження *впроваджено* в систему навчально-виховного процесу Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 1355 від 18.11.2013 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 4238/01-55/33 від 15.11.2013 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 452/03 від 14.11.2013 р.).

Апробація результатів дисертації Основні результати дослідження відображено в доповідях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних*: «Актуальные вопросы современной музыки в педагогической теории и практики» (Усті-над-Лабем, Чехія, 2012), «Творческое развитие и саморазвитие личности в условиях межкультурного образования» (Гродно, Білорусь, 2013), «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, Україна, 2013), «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: розвиток творчої особистості» (Кіровоград – Павлиш, Україна, 2013), «Наука и образование XXI века: теория, практика, инновации» (Ополе, Польща, 2013); *XX Всеукраїнських педагогічних читаннях* «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: розвиток творчої особистості» (Кіровоград – Павлиш, 2013); на звітних наукових конференціях викладачів Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (Кіровоград, 2011–2013), теоретико-методологічному семінарі кафедри педагогіки та

освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Публікації. Основні положення і результати дослідження висвітлено у 12 одноосібних публікаціях, серед яких 7 відбивають основні наукові результати, надрукованих у фахових виданнях, 3 мають апробаційний характер, 2 – додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (304 найменування, з яких 23 іноземною мовою), 9 додатків на 34 сторінках. У тексті дисертації вміщено 7 таблиць і 5 рисунків на 6 сторінках. Загальний обсяг роботи – 254 сторінки, основний зміст – 187 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет та методи дослідження; сформульовано гіпотезу; охарактеризовано експериментальну базу; висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів дослідження, представлено їх апробацію та впровадження; наводяться дані про публікації та структуру дисертації.

У **першому розділі** – *«Теоретичні засади формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови»* – висвітлено результати теоретичного аналізу стану дослідженості проблеми, подано аналіз наукових праць, присвячених вивченню компетентнісного підходу та міжкультурної компетентності. На основі аналізу теоретичних підходів до розв'язання проблеми дослідження визначено сутність та змістові характеристики міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

На основі аналізу праць вітчизняних (Н. Бібік, М. Головань, О. Крисан, О. Локшина, М. Михайліченко, О. Овчарук, Н. Побірченко, О. Пометун, Л. Хоружа, О. Цокур), російських (Л. Алексеєва, Т. Браже, Ю. Варданян, Е. Зеєр, І. Зимня, В. Краєвський, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Петровська, Т. Селевко, А. Хуторський, Н. Шаблігіна) та європейських (Ж. Делор, Х. Мюнклер, Б. Оскарссон, Г. Халаж, В. Хутмахер та ін.) учених визначено, що в сучасних умовах компетентнісний підхід розглядається як один із пріоритетних в організації професійної освіти, до того ж не досягнуто однастайності у поглядах щодо сутності базових категорій «компетентність» і «компетенція» та стосовно змісту міжкультурної компетентності.

Обґрунтовано, що компетенція – це освітній результат, який виявляється в підготовленості фахівця (майбутнього учителя), у реальному володінні ним методами та засобами діяльності, у можливостях ефективно розв'язувати

завдання професійної діяльності. Компетентність – це інтегральна характеристика особистості, яка виявляється в її функціональній здатності та готовності до діяльності, підґрунтям якої є знання і досвід, набуті у процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну й успішну діяльність. Отже, компетенція може розглядатися як певне виявлення і характеристика компетентності.

Визначено, що деякі аспекти формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у педагогічній науці досліджувалися за такими напрямками: формування соціокультурної компетентності фахівців різних галузей (О. Бірюк, І. Закір'янова, Д. Іщенко, С. Шукліна та ін.); формування комунікативної компетентності (С. Зенкевич, Л. Мітіна, Ю. Пассов, З. Підручна, Л. Романишина та ін.); формування професійної компетентності (Л. Зеленська, Л. Карпова, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова та ін.); формування окремих аспектів професійної іншомовної компетентності (Л. Апатова, В. Баркасі, О. Волченко, А. Гордєєва, В. Калінін, С. Ніколаєва, О. Овчарук, Є. Рослякова, В. Редько та ін.); дослідження рівнів готовності до професійної діяльності (А. Алексюк, В. Борисов, К. Дурай-Новакова, А. Капська, В. Рибалка, С. Сисоєва та ін.); використання інформаційних технологій у навчальному процесі (Т. Гуменникова, Н. Єлухіна, Л. Карташова, С. Нальотов, О. Трофимов та ін.).

У своєму дослідженні ми розглядаємо міжкультурну компетентність майбутнього вчителя іноземної мови як інтегративну характеристику особистості, що уособлює сукупність професійно-важливих знань, умінь та навичок, систему мотивів та ціннісних орієнтацій, необхідних для ефективного розв'язання завдань професійної та міжкультурної діяльності, що забезпечують функціональну здатність до діяльності в ситуації міжкультурної взаємодії в стилі співпраці та толерантності.

На основі аналізу та узагальнення підходів науковців до визначення змісту професійної та міжкультурної компетентності, а також на основі аналізу вимог до професійної та міжкультурної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови у структурі міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови виокремлено *когнітивний, культурологічний, мотиваційний* компоненти. Зміст структурних компонентів деталізовано через сукупність компетенцій (як змістовних характеристик), які визначають систему знань, умінь, навичок, якостей і здібностей, забезпечують функціональну готовність майбутнього вчителя здійснювати ефективну педагогічну та соціокультурну діяльність.

Зміст *когнітивного компонента* характеризується через сукупність компетенцій (дидактична, інформаційна, соціально-культурна, культурно-мовленнєва, методична), що уособлюють лінгвістичні знання і вміння; професійні психолого-педагогічні знання; фахові знання; знання способів педагогічної комунікації, психологічних особливостей учнів, власне самопізнання і власної діяльності; проєктивні, інформаційні та організаторські здібності, вміння конструювати та організовувати власну професійну діяльність.

Зміст *культурологічного компонента* деталізується компетенціями (соціальна, лінгвокраїнознавча, комунікативна, соціокультурна, компетенція культурного обміну), що передбачають орієнтацію в соціокультурній та міжкультурній сферах, осмислення культурних, соціальних та політичних явищ в Україні та інших держав, здатність до діалогу як способу ставлення до культури та суспільства, вміння порівнювати власну культуру з іншими культурами і використовувати здобуті вміння та навички у професійній діяльності. Зміст *мотиваційного компонента* характеризується мотиваційною гнучкістю, наявністю мотивації досягнень, професійною спрямованістю та самореалізацією, стійкою мотивацією до саморозвитку міжкультурних знань, умінь, навичок, спрямованістю до ділового та професійного спілкування із зарубіжними партнерами, комунікаторами.

Аналіз наукових джерел засвідчив відсутність експериментальних досліджень, спрямованих на формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки та дав змогу визначити теоретичні засади експериментального дослідження цієї проблеми.

У другому розділі – **«Обґрунтування педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки»** – обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективне формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови; висвітлено організаційні, дидактичні та методичні засади й особливості реалізації визначених педагогічних умов у процесі професійної підготовки.

Педагогічними умовами, що забезпечують ефективне формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови визначено: культурологічне спрямування професійної підготовки; активізацію міжособистісної комунікації; міжкультурне спрямування науково-дослідної діяльності.

Обґрунтовано, що формування міжкультурної компетентності у процесі професійної підготовки має здійснюватися на засадах теорії діалогу культур (В. Біблер, М. Бахтін та ін.). Це дає можливість побудувати навчально-виховний процес на основі: взаємної поваги, терпимості до культурних розбіжностей та подолання культурних бар'єрів; усвідомлення своєї приналежності до певного етносу; ознайомлення із традиціями і культурними особливостями представників інших культур. *Культурологічне спрямування професійної підготовки майбутніх учителів* є ефективною педагогічною умовою формування міжкультурної компетентності.

Важливим засобом культурологічного спрямування професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови є формування ціннісного ставлення до культури країни, мову якої вони вивчають, збагачення соціокультурного простору навчального закладу міжкультурними цінностями, такими як:

особистісні цінності людини, яка перебуває в постійному діалозі із собою, з іншими людьми, національною культурою, культурами країн, мова яких вивчається; цінності педагогічної діяльності; цінності культури спілкування державною, рідною, іноземною мовами; цінності правової, педагогічної, психологічної, екологічної, економічної, естетичної культури.

З'ясовано, що зміст системи професійної підготовки має базуватися на основі видів культур (іншомовна, методична, психологічна, педагогічна, духовна, соціальна), які у процесі поєднання зумовлюють формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Визначено, що з методичного погляду формування культурологічних знань, умінь та навичок у студентів має здійснюватися через навчально-пізнавальні завдання різних типів: розпізнавати та класифікувати різні явища та фактори культури; виявляти та порівнювати загальні та відмінні ознаки соціокультурних та міжкультурних феноменів в одержаній інформації; у порівнянні зі своєю культурою виділяти та висвітлювати важливі моральні та естетичні явища в об'єктах культури; здійснювати пошук міжкультурної інформації; виокремлювати проблеми міжкультурного спілкування. З огляду на це, студенти мають оволодіти методикою: а) організації міжкультурного обміну як складника частини навчально-виховного процесу й позанавчальної роботи; б) проведення міжкультурних проектів різного рівня та характеру; в) використання з цією метою усіх можливостей міжкультурної взаємодії; г) розвитку мотивації до вивчення лінгвокультури та толерантного спілкування з представниками різних культур.

Наступною педагогічною умовою формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови є *активізація міжособистісної комунікації*, яка є взаємодією принаймні двох осіб, спрямованою на взаємне пізнання, налагодження і розвиток стосунків, здійснення взаємовпливу на їх стан, погляди і поведінку, а також на регуляцію їхньої спільної діяльності. У процесі такої комунікації відбувається обмін інформацією, її інтерпретація, взаємосприйняття, виникає взаєморозуміння, взаємооцінка, співчуття, формування симпатій і антипатій, формується характер взаємовідносин, переконань, поглядів, здійснюється психологічний взаємовплив, розв'язання суперечностей, проведення і регулювання спільної діяльності.

Доведено, що міжособистісна комунікація має будуватися за принципом суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системах «викладач – студент», «студент – студент». Така комунікація передбачає: сприймання співрозмовника як індивідуальності, що має свої потреби та інтереси; виявлення зацікавленості в партнерові, співпереживання його успіхам або невдачам; визнання права партнера на незгоду, на свою думку, на право вибору поведінки та на відповідальність за свій вибір. Завдяки цьому принципу міжособистісна комунікація між викладачем і студентом здійснюється на основі співпраці та взаємоповаги. Визначено, що важливим у цьому контексті є метод групової

бесіди, який містить багато елементів справжнього діалогу. Проводиться він, зазвичай, у формі дискусій, що передбачають аналіз різних конфліктних ситуацій і проблем морального спрямування.

З'ясовано, що під час організації міжособистісної комунікації у процесі навчання необхідною є цілеспрямована робота викладача зі збереження комунікативних, базових прав особистості студента. Відповідно студент має бути орієнтований на розвиток системи цінностей; здатний відповідати за свою долю; мати гідність; розуміти індивідуальність та відмінність від інших; бути незалежним; готовим відстоювати свої права.

Визначено, що для активізації міжособистісної комунікації необхідні: забезпечення наступності педагогічної взаємодії викладачів та студентів на різних етапах професійного навчання; поступовий обмін між викладачами та студентами соціально-рольовими функціями; аналіз особистості викладача та студента, який є умовою і результатом їх стосунків у процесі навчання; перехід від індивідуально-спільного (фронтальне чи паралельне навчання) до спільно-взаємодійного типу організації навчання; виявлення рівня задоволення викладачів і студентів педагогічною взаємодією та труднощів, що стоять на заваді; аналіз і оцінка результатів педагогічної взаємодії.

З'ясовано, що активізація міжособистісного спілкування та комунікації з носіями іншомовної культури, насичення комунікації у навчальній та позанавчальній діяльності проблематикою міжкультурного характеру є важливим засобом ефективного формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови.

Обґрунтовано, що важливою умовою формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови є *міжкультурне спрямування науково-дослідної діяльності студентів*. Визначено такі показники готовності студентів до науково-дослідної роботи: *мотиваційний*, що характеризується усвідомленням значущості знань про науково-дослідну роботу, наявністю позитивної мотивації до здійснення науково-дослідної роботи, усвідомленням особистісного значення цієї діяльності для студента, задоволеністю власною науковою діяльністю; *орієнтаційний*, що містить уявлення про логіку та етапи наукового пізнання, структуру наукового дослідження, способи одержання та обробки результатів; *діяльнісний*, що визначає вміння планувати та реалізовувати власну дослідницьку діяльність, опрацьовувати літературу, зокрема, іноземними мовами, аналізувати, виділяти основне, бачити проблему дослідження, виявляти суперечності, формулювати гіпотези, робити висновки; *рефлексивний*, що передбачає здатність до самоаналізу, самооцінки, виявлення та усунення причин цих труднощів.

Обґрунтовано, що науково-дослідна діяльність дає студентам можливість удосконалювати своє мовленнєве середовище, ознайомлюватися з інтелектуальним та культурним життям в інших країнах, набувати унікальний досвід міжнаціонального спілкування, визначати рівень власної міжкультурної

компетентності в іншомовному середовищі.

Формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі виконання науково-дослідницької роботи відбувається за умов, якщо основною метою професійної підготовки майбутнього фахівця є становлення особистості, здатної до самореалізації та саморозвитку своїх можливостей; якщо здійснюється цілісна система організації науково-дослідної діяльності студентів та реалізується програма поетапного розвитку потенціалу майбутніх фахівців.

Визначено, що ефективними формами розвитку міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови є: залучення студентів до різних видів науково-дослідної діяльності студентів; написання курсових та кваліфікаційних робіт із використанням іноземної мови з міжкультурної тематики; спрямування роботи в наукових гуртках, проблемних групах на набуття досвіду міжкультурної взаємодії, комунікацію з носіями іншомовної культури. Важливою умовою формування міжкультурної компетентності також є участь у розробці міжнародних проектів та участь у різноманітних міжнародних програмах.

Спрямування науково-дослідної роботи студентів на міжкультурну проблематику уможлиблює розвиток у майбутніх учителів іноземної мови власних дослідницьких інтересів, творчого мислення, досвіду самореалізації та спілкування в міжкультурному середовищі.

У третьому розділі – *«Дослідно-експериментальна робота з формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки»* – визначено критерії, показники та рівні міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Висвітлено методика та процес дослідно-експериментальної роботи з формування досліджуваної компетентності.

До експериментальної роботи було залучено 348 студентів 1 – 5 курсів (19 – 22 роки, із них 244 дівчини та 104 юнаки), із яких 110 – учасники експериментальної групи (ЕГ) та 105 – контрольної групи (КГ) факультетів іноземних мов трьох педагогічних ВНЗ.

Емпіричне дослідження складалося з трьох етапів. *На першому етапі* було визначено критерії та показники сформованості міжкультурної компетентності майбутніх учителів. З допомогою експертів (викладачів) способом ранжування індикаторів було визначено провідні критерії досліджуваної характеристики (культурно-мовленнєвий, соціокультурний та професійної спрямованості), уточнено їх зміст через сукупність показників. З'ясовано, що визначені критерії корелюються зі змістом обґрунтованих у теоретичній частині компонентів та дають змогу здійснити якісну оцінку міжкультурної компетентності. На підставі цих критеріїв та показників виокремлено рівні сформованості міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови та визначено їх відповідні значення числових інтервалів (на основі визначених коефіцієнтів): початковий – 2,0 – 3,5; низький – 3,51 – 4,0; достатній – 4,01 – 4,5; високий (креативний) – 4,51 – 5,0.

Було розроблено й апробовано методику діагностики рівня сформованості міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. На основі результатів пілотажного дослідження та застосування методів соціометрії було створено експериментальну та контрольну групи зі студентів 1-го курсу, уточнено діагностичні процедури та методику організації формувального етапу дослідження.

Наступним етапом дослідно-експериментальної роботи було дослідження рівнів сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх учителів експериментальної та контрольної груп, порівняння одержаних даних та виявлення відмінностей у динаміці розвитку досліджуваного утворення як основи для визначення ефективності означених педагогічних умов.

Виявлено, що на початку експерименту рівні сформованості міжкультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у ЕГ і КГ принципово не відрізнялися, характеризувалися, переважно, як початковий (у 40,00 – 45,00 % респондентів) та низький (у 40,00 – 41,00 % респондентів).

На думку експертів, студенти формально сприймають культурні іншомовні цінності, засвоєння знань у них відбувається репродуктивним способом, мотиваційної спрямованості їм бракує, вони пасивні під час інформаційної взаємодії, у них домінує стереотипне мислення.

З метою уточнення рівня розвитку окремих компонентів та характеристик міжкультурної компетентності було застосовано відомі методики психолого-педагогічної діагностики особистості: «Спрямованість особистості», тест «A bridge from Ukraine to America», тест «Стереотипи у поведінці американців і українців». Результати діагностування підтвердили гіпотетичність припущення щодо необхідності вдосконалення процесу професійної підготовки в контексті актуалізації впливу визначених педагогічних умов.

В основу методики формувального етапу експерименту було покладено розроблену нами програму, яка передбачала комплексну реалізацію визначених педагогічних умов у процесі професійної підготовки учасників експериментальної групи. Було розроблено і реалізовано спецкурс «Міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови», оптимізовано зміст професійно-орієнтованих та психолого-педагогічних дисциплін.

Формування культурологічних знань, умінь та навичок у студентів здійснювалося під час семінарсько-практичних занять через різні типи навчально-пізнавальних завдань: розпізнавати та класифікувати різні явища та фактори культури; виявляти та зіставляти вагомі загальні та відмінні ознаки соціокультурних та міжкультурних феноменів в одержаній інформації, що опрацьовується в порівнянні зі своєю культурою; виділяти та висвітлювати моральні та естетичні важливі явища в об'єктах культури; здійснювати пошук міжкультурної інформації; виокремлювати проблеми міжкультурного спілкування. Це, безумовно, сприяло підвищенню рівня загальної та професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови.

У зміст навчальних дисциплін, зокрема, таких, як «Практика усного та писемного мовлення», «Країнознавство», було вміщено той лексичний мінімум

країнознавчої інформації, способи і прийоми презентації цього матеріалу, його закріплення і застосування. Особливе місце на заняттях із таких навчальних дисциплін, як «Філологічне читання», «Інтерпретація тексту» відводилося використанню крос-культурного аналізу і коментування автентичних текстів. У межах вивчення дисципліни «Практика усного та писемного мовлення», спецкурсу «Основи міжкультурної комунікації» було розглянуто загальнокультурні норми комунікативної поведінки, національно-специфічні, притаманні всій лінгвокультурній спільноті, які відбивають прийняті правила етикету, ввічливого спілкування в міжкультурному просторі.

Методика формування міжкультурної компетентності передбачала також використання в методиці викладання іноземних мов навчальних текстів культурологічного характеру, прослуховування діалогів; уміщення у зміст професійно-орієнтованих дисциплін фонових знань; проведення сюжетно-рольових ігор, культурно-специфічного тренінгу, методичних майстерень, відеотренінгів, дискусій.

З метою активізації та формування у студентів знань про особливості міжособистісної комунікації було оптимізовано навчальні курси «Психологія» та «Педагогіка», у зміст яких уміщено спеціальні теми, що сприяють розвитку діалогічного спілкування, мають міжособистісний суб'єкт-суб'єктний характер. На практичних заняттях із психології та педагогіки в експериментальній групі використовувались активні методи навчання, тренінгові технології, евристичні процедури. Студенти опановували техніку ведення діалогу, полілогу, метод групового обговорення.

Шляхом виконання наукових дослідницьких робіт, передбачених навчальними програмами та планами, участі у науково-практичних конференціях, де іноземна мова є робочою, через залучення майбутніх учителів іноземної мови до роботи в наукових гуртках, конкурсах, круглих столах відбувалося формування міжкультурної компетентності у майбутнього вчителя іноземної мови. У роботі зі студентами використовувалися самостійна пошуково-пізнавальна діяльність, що сприяло формуванню професійних умінь, дослідницьке викладання інформації, проблемні ситуації.

Для вдосконалення науково-дослідної роботи було організовано науковий гурток «Професійний розвиток особистості в умовах міжкультурної освіти». Серед заходів, спрямованих на формування міжкультурної компетентності студентів за допомогою науково-дослідної роботи – круглий стіл «Професійна іншомовна підготовка в процесі міжкультурної інтеграції».

Метою *оцінно-прогностичного етапу* дослідно-експериментальної роботи було виявлення ефективності педагогічних умов та методики формування міжкультурної компетентності у майбутнього вчителя іноземної мови, для чого було реалізовано методику діагностики досліджуваної характеристики у студентів ЕГ і КГ.

Порівнюючи результати на констатувальному та формувальному етапах дослідження, можна констатувати позитивну динаміку рівнів сформованості міжкультурної компетентності у студентів експериментальної групи в порівнянні з контрольною та з даними початку експерименту (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка рівнів сформованості міжкультурної компетентності
у майбутнього вчителя іноземної мови за результатами
констатувального та формувального етапів експерименту**

Рівні сформованості міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови	ЕГ				Динаміка	КГ				Динаміка
	На початок експерименту		На кінець експерименту			На початок експерименту		На кінець експерименту		
	Абс	%	Абс	%		Абс	%	Абс	%	
За оцінкою експертів										
Початковий	49	44,55	0	0,00	– 44,55	49	46,66	7	6,67	– 39,99
Низький	46	41,82	20	18,18	– 23,64	42	40,00	39	37,14	–2,86
Достатній	11	10,00	78	70,91	+60,91	11	10,48	55	52,38	+41,90
Високий	4	3,63	12	10,91	+7,28	3	2,86	4	3,81	+0,95
За самооцінкою										
Початковий	46	41,81	0	0,00	– 41,81	44	41,90	1	0,95	– 40,95
Низький	51	46,37	14	12,72	– 33,65	47	44,72	37	35,27	–9,48
Достатній	11	10,00	76	69,10	+59,10	13	12,38	59	56,19	+43,81
Високий	2	1,82	20	18,18	+16,36	1	1,00	8	7,62	+6,62

Унаслідок підсумкової діагностики з'ясовано, що в експериментальній групі значно зросла кількість студентів із високим рівнем мотивації та спрямованості на міжкультурну діяльність. Майбутні вчителі ЕГ більше орієнтовані на розширення свого міжкультурного досвіду, активно та творчо підходять до розв'язання проблемних ситуацій, пов'язаних з професійною діяльністю, виявляють самостійність, уміють висловлювати власний погляд. Відбулися значні зміни за рівнем сформованості когнітивного компонента у студентів експериментальної групи, порівняно з контрольною. Так, студенти ЕГ демонструють більш високий рівень знань про іншомовні культури (англійську, американську). У експериментальній групі значно зменшилася кількість студентів із достатнім та низьким рівнем знань країнознавчого характеру на – 21,83 %, а в контрольній групі їх кількість майже залишилася без змін (із 83,81 % до 77,14 %).

Проведена діагностика засвідчила ефективність впливу визначених нами педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови та результативність експериментальної роботи загалом. Одержані результати підтвердили висунуту нами гіпотезу дослідження та окреслили перспективи подальшого наукового дослідження проблеми формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і новий підхід до вирішення важливого та актуального завдання, що полягає у визначенні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки. Результати дослідження засвідчують, що мети досягнуто, виконано визначені задачі, підтверджено гіпотезу, отже, маємо підстави для таких висновків:

1. На основі аналізу проблеми формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови визначено, що компетентнісний підхід розглядається як пріоритетний теоретико-методологічний підхід до організації професійної освіти, що передбачає формування у майбутнього вчителя системи компетентностей як особистісно-професійних характеристик, що поєднують розвиток когнітивної, мотиваційної, етичної, соціальної та поведінкової сфер особистості, зумовлюють орієнтацію змісту освіти на кінцевий результат – формування функціональної готовності майбутнього фахівця виконувати визначені види діяльності на достатньому та високому рівнях, працювати ефективно й відповідально, згідно з чітко сформульованими вимогами.

З огляду на аналіз підходів до класифікації компетентностей, міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови визначена ключовою компетентністю.

Міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови як наукова проблема є предметом активного наукового пошуку, досліджується в контексті з'ясування встановлення її сутнісних зв'язків із такими поняттями, як професіоналізм, професійна компетентність, професійна готовність, соціокультурна компетентність, комунікативна компетентність, іншомовна компетентність і потребує системного наукового аналізу.

2. Визначено, що міжкультурна компетентність є однією з важливих характеристик підготовки висококваліфікованого вчителя іноземної мови, його професійної компетентності. Міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови – це інтегративна характеристика особистості, що уособлює сукупність професійно важливих знань, умінь та навичок, систему мотивів і ціннісних орієнтацій, необхідних для розв'язання завдань професійної й міжкультурної діяльності та забезпечує функціональну здатність до діяльності в ситуації міжкультурної взаємодії в стилі співпраці й толерантності.

У структурі міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови виокремлено когнітивний, культурологічний, мотиваційний компоненти. Зміст структурних компонентів уточнюється через сукупність компетенцій, які утворюються системами знань, умінь, навичок, якостей і здібностей, забезпечують функціональну готовність майбутнього вчителя здійснювати ефективну педагогічну та соціокультурну діяльність і можуть розглядатися як змістовні характеристики.

3. На підставі теоретичного аналізу та пілотажного експериментального дослідження визначено критерії сформованості міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови: культурно-мовленнєвий, соціокультурний, професійної спрямованості. Зміст визначених критеріїв деталізовано відповідними групами показників.

Визначені критерії та показники уможливили виокремлення рівнів сформованості міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови та визначення їх відповідних значень числових інтервалів (на основі визначених коефіцієнтів): початковий (2,0–3,5), низький (3,51–4,0), достатній (4,01–4,5); високий (4,51–5,0).

4. Теоретично обґрунтовано та практично апробовано педагогічні умови ефективного формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки: *культурологічне спрямування професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови*, що забезпечує знання культурних відмінностей своєї країни та культур інших країн, формування національної самосвідомості, виховання майбутнього вчителя як суб'єкта культури; *активізація міжкультурної комунікації майбутнього вчителя іноземної мови*, що передбачає організацію навчального процесу на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, насичення міжособистісного спілкування міжкультурною проблематикою, інтенсифікацію комунікації з представниками інших культур, носіями іноземної мови, сприяє підвищенню рівня соціальних та

особистісних якостей майбутнього вчителя, ділової взаємодопомоги та співпраці; *міжкультурне спрямування науково-дослідної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови*, що передбачає активізацію наукових досліджень студентів із міжкультурної проблематики, активне використання іноземної мови, участь у міжнародних наукових проектах.

На формувальному етапі дослідження здійснено перевірку визначених педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки, яка засвідчила їхню ефективність.

Методика діагностики рівнів сформованості міжкультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови передбачала поєднання комплексної оцінки досліджуваного утворення в процесі самооцінки та оцінки експертів на основі визначених критеріїв, показників, індикаторів, їхню математичну обробку, порівняння та узагальнення, а також використання методів спостереження, вивчення звітної документації, відкрите анкетування, застосування апробованих методик психолого-педагогічної діагностики певних професійно-особистісних якостей, що утворювали зміст досліджуваної компетентності.

З'ясовано, що на початку експерименту рівні сформованості міжкультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у ЕГ і КГ принципово не відрізнялися, характеризувалися, переважно, як початковий (у 40,0 – 45,0 % респондентів) та низький (у 40,0 – 41,0 % респондентів).

В основу методики формувального етапу експерименту було покладено розроблену програму, що передбачала комплексну реалізацію та актуалізацію впливу визначених нами педагогічних умов у процесі професійної підготовки учасників експериментальної групи за допомогою впровадження сукупності стимулів розвитку досліджуваного утворення, змістовної й методичної оптимізації процесу професійної підготовки, залучення студентів до різних форм навчальної, науково-дослідної, комунікативної та соціально значущої діяльності.

Дослідно-експериментальна робота засвідчила, що ефективними формами реалізації педагогічних умов є впровадження спецкурсу «Міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови», діалогічних методів навчання, уміщення у зміст професійно-орієнтованих та психолого-педагогічних дисциплін міжкультурної тематики, комунікація з носіями іноземної мови й культури, міжкультурна тематика курсових та кваліфікаційних робіт, участь у міжнародних інтернет-конференціях.

Одержані дані щодо рівнів сформованості міжкультурної компетентності у майбутніх учителів після закінчення формувального етапу дослідження в порівняльному аспекті засвідчили позитивну динаміку рівня сформованості досліджуваної компетентності в експериментальній групі порівняно з показниками контрольної групи та з показниками на початок експерименту, загальний позитивний характер експерименту та ефективність визначених педагогічних умов.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розв'язання проблеми. Його результати можуть стати основою поглибленого вивчення процесу формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі громадської діяльності, а також – теорії і практики формування досліджуваної характеристики в умовах магістерської підготовки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації

1. Радул С. Г. Формування соціокультурної компетенції у майбутніх вчителів іноземної мови в процесі підготовки у вищому навчальному закладі / С. Г. Радул // Наукові записки. Серія : Педагогічні науки / [наук. ред. В. В. Радул]. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2011. – Вип. 93. – С. 159–164.

2. Радул С. Г. Формування міжкультурної компетентності студентів педагогічних вишів в процесі навчання іноземної мови / С. Г. Радул // Наукові записки. Серія : Педагогічні науки / [наук. ред. В. В. Радул]. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2011. – Вип. 97. – С. 243–247.

3. Радул С. Г. Компетентнісний підхід в професійній освіті майбутнього вчителя іноземної мови / С. Г. Радул // Наукові записки. Серія : Педагогічні науки / [наук. ред. В. В. Радул]. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2012. – Вип. 103. – С. 260–269.

4. Радул С. Г. Формування міжкультурної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови у процесі виховної роботи у вищих навчальних закладах / С. Г. Радул // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць / [за ред. І. Д. Беха]. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2012. – Вип. 16, кн. 1. – С. 271–279.

5. Радул С. Г. Результати формуючого експеримента по проблеме формирования межкультурной компетентности у будущего учителя иностранного языка / С. Г. Радул // Всероссийский журнал «Вестник Академии знаний» : науч. издание / [глав. ред. Т. А. Петрова]. – Краснодар : ООО «Академия знаний», 2013. – №4(7). – С. 131–136.

6. Радул С. Г. Експериментальне дослідження особливостей міжкультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови / С. Г. Радул // Щомісячний наук.-метод. журнал «Освіта та розвиток обдарованої особистості». Серія : Педагогіка / [гол. ред. Н. Ф. Федорова]. – К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2013. – № 12(19). – С. 56–60.

7. Радул С. Г. Науково-дослідна робота в процесі формування міжкультурної компетентності студента / С. Г. Радул // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики / [відп. ред. Н. В. Гузій]. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 22(32). – С. 159–165.

Опубліковані праці апобаційного характеру

8. Radul S. Pedagogical conditios of the formation of intercultural competence of foreign languages teachers / S. Radul // Aktuální otázky současné

hudebně výchovné teorie a praxe VIII : Sborník příspěvků z mezinárodní conference / [editor I. Asenbrennerová]. – Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2012. – S. 127–134.

9. Радул С. Г. Ідеї В. О. Сухомлинського щодо розвитку міжкультурної компетентності вчителя іноземних мов / С. Г. Радул // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: розвиток творчої особистості : зб. матеріалів VI міжнар. наук.-практ. конф. та XX Всеукр. пед. читань, (Кіровоград–Павлиш, 27–28 вересня 2013 р.) / [за ред. В. В. Радула, С. П. Величко]. – Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – Вип. 123. – Т. II. – С. 291–296.

10. Radul S. Intercultural competence of the foreign languages teacher as a component of the modernization of education / S. Radul // Nauka I Utworzenie XXI Stulecia : Teoria, Praktyka, Innowacje : Zbiór raportów naukowych, (Opole, 29.11.2013 – 30.11.2013). – Opole : Wydawca : Sp. z o.o. "Diamond trading tour". – 2013. – S. 59–64.

*Опубліковані праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації*

11. Радул С. Г. Концепція діалогу культур як теоретична основа формування міжкультурної компетентності вчителя іноземної мови / С. Г. Радул // Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., (Острого, 18-19 квітня 2013 р.) / [гол. ред. І. Д. Пасічник]. – Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – 2013. – Вип. 33. – С. 305–308.

12. Радул С. Г. Міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови / С. Г. Радул // Навч. посіб. – Кіровоград : ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2013. – 72 с.

АНОТАЦІЇ

Радул С. Г. Формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2014.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і новий підхід до вирішення важливого та актуального завдання, що полягає у визначенні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки: культурологічне спрямування професійної підготовки; активізація міжкультурної комунікації; міжкультурне спрямування науково-дослідної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови.

У дослідженні міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови інтерпретується як інтегративна характеристика особистості, що уособлює сукупність професійно важливих знань, умінь та навичок, систему

мотивів і ціннісних орієнтацій, необхідних для розв'язання завдань професійної й міжкультурної діяльності та забезпечення функціональної здатності до діяльності в ситуації міжкультурної взаємодії в стилі співпраці й толерантності. Визначено структурні компоненти (когнітивний, культурологічний, мотиваційний), критерії (культурно-мовленнєвий, соціокультурний, професійної спрямованості), показники та схарактеризовано рівні сформованості міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови (початковий, низький, достатній, високий).

Ключові слова: компетенція, компетентність, міжкультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови, педагогічні умови, професійна підготовка.

Радул С. Г. Формирование межкультурной компетентности будущего учителя иностранного языка в процессе профессиональной подготовки. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования.– Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Умань, 2014.

Диссертационное исследование посвящено проблеме формирования межкультурной компетентности будущего учителя иностранного языка в процессе профессиональной подготовки. В работе раскрыто содержание понятий «компетенция», «компетентность», «межкультурная компетентность». Компетенция рассматривается как образовательный результат, который проявляется в подготовленности специалиста (будущего учителя), во владении им методами и средствами деятельности, в возможностях эффективного решения задач профессиональной деятельности. Обосновано, что компетентность – это интегральная характеристика личности, которая проявляется в ее функциональной способности и в готовности к деятельности, основой которой являются знания и опыт, приобретенные в процессе обучения и социализации и ориентированные на самостоятельную и успешную деятельность.

Межкультурная компетентность будущего учителя иностранного языка рассматривается как интегративная характеристика личности, которая олицетворяет совокупность профессионально важных знаний, умений и навыков, систему мотивов и ценностных ориентаций, необходимых для решения задач профессиональной и межкультурной деятельности и обеспечивают функциональную способность к работе в ситуации межкультурного взаимодействия в стиле сотрудничества и толерантности.

Выделены структурные компоненты межкультурной компетентности: когнитивный, культурологический, мотивационный. Содержание структурных компонентов детализировано системой компетенций (как содержательных характеристик), которые образуются совокупностью знаний, умений, навыков, качеств и способностей, обеспечивают функциональную готовность будущего учителя осуществлять эффективную педагогическую и социокультурную деятельность.

Содержание когнитивного компонента характеризуется совокупностью

компетенций (дидактическая, лингвистическая, информационная, социально-психологическая, культурно-речевая, методическая), которые олицетворяют собой лингвистические знания и умения; профессиональные психолого-педагогические знания; профессиональные знания, знание способов педагогической коммуникации, психологических особенностей учащихся, собственное самопознание и собственную деятельность; проективные, информационные и организаторские способности, умение конструировать и организовывать собственную профессиональную деятельность. Содержание культурологического компонента детализируется компетенциями (социальная, лингвострановедческая, коммуникативная, социокультурная, компетенция культурного обмена), предусматривающие ориентацию в социокультурной и межкультурной сферах, осмысление культурных, социальных и политических явлений в Украине и других государствах, способность к диалогу как способу отношения к культуре и обществу, умение сравнивать собственную культуру с другими культурами и использовать полученные умения и навыки в профессиональной деятельности. Содержание мотивационного компонента характеризуется мотивационной гибкостью, наличием мотивации достижений, профессиональной направленности и самореализацией, устойчивой мотивацией к саморазвитию межкультурных знаний, умений, навыков, направленностью на деловое и профессиональное общение с зарубежными партнерами, коммуникаторами.

Определены критерии (культурно-речевой, социокультурный, профессиональной направленности), показатели и охарактеризованы уровни сформированности межкультурной компетентности у будущего учителя иностранного языка (начальный, низкий, достаточный, высокий).

Обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия формирования межкультурной компетентности будущего учителя иностранного языка в процессе профессиональной подготовки. Ведущими педагогическими условиями формирования межкультурной компетентности в нашем исследовании мы считаем: культурологическое направление профессиональной подготовки будущего учителя иностранного языка; активизацию ее межкультурной коммуникации; межкультурное направление научно-исследовательской деятельности.

Выявлены уровни сформированности межкультурной компетентности будущего учителя иностранного языка. Результаты диагностики уровней сформированности межкультурной компетентности будущих учителей иностранного языка подтвердили гипотетичность предположения о необходимости совершенствования процесса профессиональной подготовки в контексте формирования исследуемого образования и необходимость создания для этого соответствующих педагогических условий.

По результатам исследования разработана и апробирована программа, которая предусматривает комплексную реализацию выделенных педагогических условий в процессе профессиональной подготовки будущих учителей иностранного языка. Реализован спецкурс «Межкультурная компетентность будущего учителя иностранного языка», оптимизировано содержание профессионально-ориентированных и психолого-педагогических дисциплин.

Эффективность программы по реализации определенных педагогических условий доказана положительной динамикой показателей межкультурной компетентности будущего учителя иностранного языка экспериментальной группы испытуемых.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, межкультурная компетентность будущего учителя иностранного языка, педагогические условия, профессиональная подготовка.

Radul S. H. Formation of intercultural competence of a future teacher of foreign languages in the process of professional training. – On the right of manuscript.

Thesis for a scientific degree of candidate of pedagogical sciences, speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychna, Uman, 2014.

The thesis presents theoretical generalization and a new approach to solving important and actual tasks that are to identify and to provide experimental verification of pedagogical conditions of intercultural competence of a future teacher of foreign languages in the process of professional training: cultural orientation of professional training; intensification of intercultural communication; intercultural orientation of research work of a future teacher of foreign languages.

In a study intercultural competence of a future teacher of foreign languages is interpreted as an integrative characteristic of the individual that represents a set of important professional knowledge, skills and abilities, a system of motives and values that are essential for solving problems of professional and intercultural activities and provide a functional ability to work in a situation of cultural interaction in the style of cooperation and tolerance. The structural components (cognitive, cultural, motivational), criteria (cultural speech, socio-cultural, professional orientation), indicators are determined and levels of intercultural competence of a future teacher of foreign languages (elementary, low, sufficient, high) are characterized.

Key words: competence, competency, intercultural competence, pedagogical conditions, professional training.

Підписано до друку 20.03.2014 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 120. Зам. 7431.

Редакційно-Видавничий відділ
Кіровоградського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка

